

תקציר

תופעת ההצקה בקרב ילדים בגילאים שונים הולכת ומתעצמת ולצד מקרי תוקפנות פנים מול פנים הצטרפה הבריונות ברשת שפוגעת בקורבנות בדרכים חדשות ומסוכנות. הצעת המחקר עוסקת בידע הקיים לגבי סוגי ההצקה השונים כולל השכיחות, ההשלכות ודרכי ההתערבות. סקירת הספרות מציגה את ההגדרות המקובלות למושג "הצקה" ולמושגים קרובים של בריונות, תוקפנות ואלימות. לאחר מכן הסקירה מתייחסת לחלוקה בין סוגי ההצקה של בריונות ברשת לעומת בריונות פנים מול פנים. החלק הבא מציג את הנתונים הקיימים לגבי שכיחות שני סוגי ההצקה בקרב ילדים בארץ ובעולם. הסקירה כוללת גם את ההשלכות האפשריות של מקרי בריונות ברשת ובריונות פנים מול פנים בטווח הקצר ובטווח הארוך. בחלק של התערבות בסוגי ההצקה השונים הסקירה מתמקדת בתוכניות מקובלות למניעה והפחתה של בריונות משני הסוגים. לבסוף הסקירה מביאה התייחסות מחקרית לקשר בין סוגי ההצקה למשתנה של גיל ושל מגדר. מטרת הסקירה בעבודה היא להתייחס להיקף ולמשמעות של שני סוגי ההצקה השונים והקשר שלהם למשתנים החשובים של גיל ומגדר בקרב ילדים. בסופה מוצגים הרציונל, המטרה ושאלות המחקר בהתאם לסקירת הספרות. פרק השיטה מפרט את המשתתפים, הכלים והליך המחקר שישמשו על מנת לענות על השאלות. לאחר מכן הצעת המחקר מציגה את תרומת המחקר הצפויה ומסכמת את עיקרי ההצעה.

סקירת ספרות

תופעת ההצקה והבריונות היא בעיה הולכת וגדלה במערכת החינוך בישראל על רקע התרבות הכוחנית והאלימה המאפיינת את החברה שלנו. ילדים חשופים מדי יום להתנהגויות תוקפניות שונות הכוללות בין היתר אלימות פיזית, עלבונות וחרם חברתי (רולידר ומינצר, 2006). התנהגויות אלו חוזרות על עצמן ומכוונות באופן מודע לפגיעה באחרים ולכן משפיעות לרעה על כלל הילדים וכמובן על קורבנות ההצקה שמראים סימני מצוקה גם כמבוגרים. קורבנות לבריונות בגיל צעיר עלולים לפתח הפרעות שונות כתוצאה מחוויה קשה זו למשל בהקשר של הערכה עצמית נמוכה ודכאון (DeLara, 2019). מחקרים רבים מעידים כי ההצקה המסורתית ולצידה ההצקה החדשה יחסית ברשת הפכו בעשורים האחרונים לחולי חברתי והשפעותיהן הפסיכולוגיות על המעורבים בהן עלולות להיות מורכבות וקשות. הזירה החברתית של צעירים בימינו מורכבת לא רק מהסביבה הפיזית אלא גם מהמרחב הדיגיטלי. באופן ספציפי מתבגרים מבלי שעות ארוכות עם קבוצת השווים באינטראקציות המתרחשות פנים מול פנים או ברשתות החברתיות. לכן ניתן למצוא ביטויים של תופעות חברתיות שונות במרחב הדיגיטלי לא פחות מאשר בזירה הפיזית של בית הספר למשל. אחת התופעות הבעייתיות בהקשר זה היא ההצקה ברשת, אשר זוכה להתייחסות רבה בשנים האחרונות (דולב-כהן ולפידות-לפדר, 2016) ותעמוד גם במרכז עבודה זו המבקשת לבחון את הידע לגבי היקף התופעה ביחס להצקה המסורתית.

הגדרת מושג ההצקה

חלק זה יתייחס לתיאור תופעת ההצקה בקרב ילדים באופן כללי על מנת להבין טוב יותר את המושג וההתנהגויות הכוללות בו. אינטראקציות בין ילדים כוללות התנהגויות פרו חברתיות כמו שיתוף פעולה ואמפתיה לצד התנהגויות אנטי חברתיות כמו תוקפנות והצקות (רוזנטל, גת וצור, 2008). המושג "הצקה" מוגדר כמצב שבו ילד או קבוצה של ילדים פוגעים באופן שיטתי בילדים אחרים. לרוב הצד המציק הוא בעל כוח והשפעה בקבוצת הילדים, והצד של הקורבן מתאפיין בנחיתות פיזית או מנטלית שמונעת ממנו להגן על עצמו (רולידר ומינצר, 2006). לפי המחקר ילדים שמעורבים במקרי הצקה נוטים למלא תפקידים קבועים של בריון, קורבן או בריון-קורבן (Helgeland & Lund, 2017). ההצקה היא תופעה שחוזרת על עצמה לאורך זמן תוך כוונה לפגוע ותכנון מראש, בשונה מהתנהגויות אנטי חברתיות אחרות. בנוסף, היא מבוצעת ללא התגרות מצד הקורבן, כך שלא מדובר בהתנהגות אלימה או תוקפנית רגילה של ילדים (רולידר ומינצר, 2006). מרכיב נוסף בהגדרת ההצקה הוא תדירות הופעתן של ההתנהגויות האלימות או התוקפניות. מצב של הצקה או בריונות מצד ילד או ילדים כלפי אחרים ייקבע אם הוא חוזר על עצמו לפחות פעם בשבוע. באופן כללי, אלימות מוגדרת כפעילות אנטי הומנית שחורגת מהנורמות המקובלות ומכוונת לפגוע באחר וברכשו באופן ישיר או עקיף. תפיסת ההתנהגות כאלימה תלויה בשיפוט סובייקטיבי ובהתייחסות לפוגע כאחראי למעשיו. ילדים קטנים מתמקדים יותר בהיבט הפיזי של האלימות כאשר הם מגדירים התנהגות כבריונות (Kirves & Sajaniemi, 2012).

הספרות המחקרית מראה שתופעת הבריונות רלוונטית כבר אצל ילדים קטנים בגילאי הגן. מחקר נורווגי מצא שכל ילדי הגן שהשתתפו בראיונות, קבוצות מיקוד ותצפיות תיארו סיטואציות בהן לא נכללו במשחק ושילד או שניים בכל גן הורחקו באופן קבוע ממשחקים. הילדים בני ה-4-5 הגדירו בריונות במילים "לעשות או להגיד משהו מרושע" כולל לקלל, להעליב, להרביץ ולבעוט. חלק מהילדים ראו בהתגרות חלק מבריונות וחלק תיארו בריונות כמרושעת יותר מהתגרות. הרחקה ממשחק הייתה ההתנהגות שהילדים הכי